

## Het onzichtbare zichtbaar maken. *Educationals*: films om te leren

### 1. Inleiding

Lesgeven is een zeer complex vak. In één les neemt een docent zeker honderd beslissingen die bepalend zijn voor de effectiviteit van de les. In het licht van de complexiteit van het vak is het niet vreemd dat docenten zich regelmatig onzeker voelen. Wat wel vreemd is, is dat docenten weinig bij elkaar in de les kijken en nauwelijks praten over die meer dan honderd dilemma's die binnen een halve seconde voor de klas moeten worden opgelost. Het gesprek over dat soort zaken wordt onder collega's en met de schoolleiding erg weinig gevoerd. Hoe bereid je je les voor? Wat vind je lastige momenten tijdens een les? Wanneer gaan leerlingen echt leren? Wat heb je als docent zelf geleerd tijdens een les? ...

De meeste docenten weten wel dat ze niet zomaar wat staan te doen in hun lessen. Maar vragen als wat ze dan doen en waarom stellen ze zichzelf niet altijd. Dergelijke vragen worden bovendien ook niet vaak aan hen gesteld. Achteraf zijn die vragen moeilijk te beantwoorden, omdat veel docenten meestal intuïtief handelen.

Er is de laatste tijd een roep om professionalisering van docenten. Onlangs lieten minister Bussemaker en staatssecretaris Dekker weten dat lerarenbeleid een topprioriteit is. Het gaat dan om de lerarenopleiding, de begeleiding van de startende leraar en – belangrijker nog – de continue en blijvende ontwikkeling daarna. In het licht van de blijvende ontwikkeling is het belangrijk om de vragen 'wat' en 'waarom' te stellen, het intuïtieve handelen zichtbaar en bespreekbaar te maken en de deskundigheid die daaraan ten grondslag ligt, boven water te krijgen.

De deskundigheidsbevordering van docenten is niet altijd gericht op bovengenoemde zaken. Het gaat eerder over instrumentele aspecten als 'werken met de referentieniveaus', 'werken met ict', 'klassenmanagement', 'competentieleren'... Meer aandacht voor de onzichtbare complexiteit van het beroep zou de belangrijke rol van de docent in het onderwijsproces recht doen. Daarnaast komt de deskundigheidsbevordering te

vaak van buiten de school. De expertise en intuïtieve kennis die aanwezig is, blijft meestal onzichtbaar, binnen de klas, bij de docent zelf. Het kapitaliseren van de kennis die al aanwezig is, zou op de eerste plaats moeten komen. Dat zou de betrokkenheid en de overdraagbaarheid ten goede komen. Als blijkt dat er extra kennis en/of vaardigheden nodig zijn, kunnen instanties van buiten een goede rol spelen.

De schoolleiding speelt hierbij een belangrijke rol. Om de complexiteit te zien en te kunnen verdragen, is veel reflectie nodig. Om deskundigheid binnen het docentencorps in te zetten en overdracht te organiseren, is een schoolleiding nodig die de prioriteit weet af te dwingen om bij elkaar in de les te kijken, intervisie te hebben of gezamenlijk filmmateriaal te bekijken en te bespreken.

## 2. Film als leermiddel

Kijken naar hoe anderen lesgeven en dan samen met collega's nadenken over hoe je het zelf zou aanpakken... Eigenlijk is film daar het beste medium voor. In beeldmateriaal kan je in concrete lessituaties reacties van leerlingen en de reactie van de docent zien en – nog belangrijker – je kunt de beslismomenten bevriezen, nog eens bekijken en vervolgens alternatieven bedenken. Je kunt gericht kijken en samen aandachtspunten vaststellen. Je kunt patronen herkennen en deze eventueel aanpassen.

Het is van belang dat docenten zich bewust zijn van hun handelen en van de complexiteit van hun vak. Het biedt hen zekerheid, maakt hen deskundiger en – zeker niet onbelangrijk – het verhoogt de waardering voor het beroep. Film maakt zichtbaar waar de dilemma's liggen en waar docenten in de hectiek van een les, soepel en snel mee om moeten kunnen gaan.

Wij, Script Factory (Maarten van der Burg) en Film@Taal (Annelies Kappers) maken films van onderwijs<sup>1</sup>. We noemen dat *educationals*, omdat onze films geen documentaires zijn of pure registraties, maar deel uitmaken van het leerproces van een (aankomend) docent of schoolleider. We komen allebei uit het onderwijs en zijn deskundig op het gebied van taalontwikkeling, didactiek en docentenbegeleiding.

Wij creëren de situaties waarin docenten hun deskundigheid kunnen ontdekken en laten zien. Dat kan een les zijn, maar ook een collegiaal gesprek. We zijn betrokken bij de voorbereiding van de les en bepalen samen met de docent en de opdrachtgever (bv. de lerarenopleiding, de schoolleiding, de gemeente...) het doel van de les en het doel van de *educational*. Er wordt geen script gemaakt. We filmen de werkelijkheid, maar doel en stappen in de les zijn helder en van tevoren met de docent besproken. Samen met de docent creëren we een beeld van het leren. De camera komt zo dicht mogelijk bij de interactie tussen docent en leerling. Op die manier wordt het leren 'betrap't' en is de complexiteit van het beroep van docent te zien.

Als filmmakers organiseren we ook collegiale gesprekken tussen docenten onderling, waarin ze elkaar vertellen over dilemma's, oplossingen, successen en missers. Het bekijken en bediscussiëren van die gesprekken levert veel op. Alle onbewuste en bewuste handelingen worden zichtbaar en bespreekbaar. En het bespreken van die keuzes en handelingen: dat is pas leren!

Bij het maken van de film (het kiezen van de beelden, het 'verhaal' en de montage) worden de opdrachtgever en de docenten betrokken.

### 3. Voorbeelden van 'echte' *educationals*

We filmde een les van een docent die al een tijdje les gaf in het vmbo, maar nog op de lerarenopleiding zat. De opleiding wilde graag films van lessen gebruiken om de vakdidactiek zichtbaar en bespreekbaar te maken. Daarnaast wilde de opleiding laten zien hoe begeleidingsgesprekken gevoerd worden.

De docent had een les voorbereid met veel groepswork. Voor hem spannend, want dat had hij niet vaak gedaan. Hij was tot nu toe bang voor te veel onrust in de les. Toch wilde hij het proberen. In het voorgesprek met de begeleider besprak hij zijn doelen, twijfels en verwachtingen. Het werd een levendige, soms wat rommelige, maar doelgerichte les. Achteraf werd een evaluerend gesprek gevoerd met de begeleider.

Het resultaat was een boeiende film over structuur in de les, motiveren van leerlingen, affectiviteit, sturen en niet storen, tijdbewaking, taken in de groep, woordenschatdidactiek... Je ziet de les, maar ook de reflectie van de docent. Stof voor wel 5 colleges in de lerarenopleiding.

Een ander voorbeeld heeft betrekking op een collegiaal gesprek. Onze opdracht was: maak een film over het vak Nederlands in het mbo. We wilden laten zien wat er veranderd was bij het vak Nederlands en wat de rol van de NT2-docenten was die massaal instromen in het mbo. We kozen voor een collegiaal gesprek tussen twee docenten. Het gesprek werd gevoerd met een buitenstaander: een docent Nederlands uit het vmbo. Zo konden de twee mbo-docenten hun expertise in de omgang met mbo-leerlingen (techniek) delen met elkaar en met de vmbo-docent. Alle drie waren ze nieuwsgierig naar de ervaringen van de ander. Het gefilmde gesprek leverde een schat aan dilemma's, tips en inzichten in de rol van taal in het beroep op. De aanwezige expertise van de docenten werd zichtbaar aan de hand van concrete voorbeelden die ze elkaar vertellen.

Wie deze film bekijkt, zal (misschien aan de hand van kijkvragen) inzicht krijgen in de expertise van de NT2-docent, wat het vak Nederlands in het mbo betekent, hoe je leerlingen techniek kunt motiveren voor het vak Nederlands... Erg inspirerend en leerzaam.

Hoe maak je gebruik van film met een docent of een team? Hoe zet je een *educational* in als deskundigheidsbevordering? Om een *educational* tot een *educational* te maken, is het nodig dat er soms wel drie of vier keer naar gekeken wordt. Tijdens of na het kijken, is het gesprek erover essentieel. Dat kan aan de hand van kijkopdrachten. Zonder gesprek geen *educational*. Pas met een gesprek ontstaat inzicht in het complexe beroep van docenten.

In de workshops die we geven, laten we je zien en ervaren hoe film (*educationals*) de deskundigheid van docenten kan vergroten.

## Noot

<sup>1</sup> Kijk op [www.scriptfactory.nl](http://www.scriptfactory.nl) voor voorbeelden van films/*educationals*. Kijk op [www.filmmettaal.nl](http://www.filmmettaal.nl) voor voorbeelden van films over taal in het beroep.